

СТАНОВИЩЕ
ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА НА ТИХА ГЕОРГИЕВА - БОГДАНОВА
ПРАГА КАТО ЛИТЕРАТУРЕН ТОПОС

Дисертантката Тиха Бончева Георгиева - Богданова, преподавател в Катедрата по славянски литератури на ФСФ на СУ „Климент Охридски”, се е насочила към темата *Прага като литературен топос* по две основни причини.

1. Поради нейната научна значимост, въпреки, че попремина своя пик през 70 – 90-те год. на ХХ в., темата за града продължава да вълнува литературоведи, семиотици, изкуствоведи и културолози, особено що се отнася до градове с богата история, архитектура и запомнящо се отражение в литературата и в другите изкуства. Прага провокира не само чешки изследвачи, но и чуждестранни като италианеца Анджелио – Мария Рипелино, норвежеца Кристиан Норберг – Шулц, руснака Александър Евгениев Бобраков – Тимошкин, писателката Дина Рубина.

2. Темата отдавна вълнува авторката, още като студентка тя пише доклад, посветен на анализа и съпоставката на двата главни и в известен смисъл съперничаещи си културни центрове на Чехия и Моравия, Прага и Бърно. Немалкото публикации (5), доклади на конференции (8), съставителства на сборници (6) и проекти, в които Георгиева участва, поддържат жив интереса и към проблематиката дори по време на принудителните житейски антракти.

Задачата, която си е поставила Георгиева, е формулирана сравнително скромно на с. 8, да проследи Прага като град – герой(литературен), град – лабиринт, опирайки се върху някои основни постановки. Задачата е мащабна и практически неизчерпаема, защото притежава безгранично конотативно поле. Тя не може да бъде решена от дисертации, монографии и симпозиуми. Смята се, че Прага, заедно с Париж и Санкт Петербург, поражда най – много литература, и в частност – романи; една обща работа за трите града би дала много. Наричат я и литературна столица на Европа между двете войни. (За разлика от мегаполиси като Москва, Берлин, Мадрид и донякъде Лондон, да не говорим за градове, лишени от каквато и да е литературна и архитектурна аура, каквито са всички балкански столици, може би с изключение на Сараево, чиято известност обаче се крепи на атентати, войни и обсади. Градът е неизбродим мултиетнически и мултирелигиозен лабиринт, в него съжителстват вихрена фантазия и

студено –уравновесена реалност, уникалност и двойничество, неразгадаема мистика и хладна пресметливост, средновековна и модерна култура. И тук Прага е оригинална по своему, нейните тайнствени кътчета се различават и от парижките мистерии, и от петербургските трущоби, останала е сякаш незасегната и от монументалното безличие на Сталинския барок и изобщо на Соцарта. Париж и Петербург изглеждат най – близо до Прага, неслучайно Г.Майнрик е искал първоначално да ситуира своя Голем в Париж.

Дисертацията е структурирана в Увод, три глави, Заключение, Библиография и Приложение. На практика обаче изложението се диференцира на два големи дяла, теоретически и конкретно дескриптивен. В теоретичния раздел са представени главните концепции за пространството и в частност, пространството в литературата. Приведена е гора от примери, някои от които са в повече, от Нютон и Лайбниц, през Башлар и Фуко, до Ангел и Светлозар Игови. Опирайки се върху други изследвания и свои наблюдения, Георгиева мотивира концепта *Пражки текст*. Тя правомерно се насочва към традицията, тръгваща от понятие като *Петербургски текст* и неговата история, лансирано първо от кореняка петербуржец Ю.М.Лотман и развито най – пълно от московчанина В.Н.Топоров. Тук трябва да се има предвид, че зад указаните учени стои известната школа на И.М.Гревс, проучваща града и литературата за него; в нея следва да се изтъкнат книгите на Н.П. Анциферов *Душата на Петербург* (1922) и *Петербург на Достоевски* (1923) и, разбира се, романът на Андрей Белый *Петербург* (1913 – 1922). Плод на тази Школа е и преподаваният в СУ Пьотр Бицили. Лотман и Топоров сменят традиционните описателни индекси със семиотични. Днес концептът *Петербургски текст* е почти изчерпан, от сериозната литература той премина в популярната и дори в ерзац културата (устройват се градски карнавали с това название), а в същото време слабо известни провинциални градове започнаха пледират за свой текст. Такава вероятно ще бъде участта и на *Пражкия текст* и това време не е далече.

Съществена част от представения труд съставя разбора на главните характеристики на Прага, неговите доминанти, митологични и реални. Това, че градът е изпълнен с контрасти е нещо обикновено за мегаполисите - космополити, още през XIII в. се поставя дилемата относно Париж, дали е Йерусалим или Вавилон, дали е град на светостта или на порока. Прага е не само тайнствен лабиринт, не само притежава готическа душа, но е и град – двойник, град – жена, град – изкусителка, блудница, невеста. През 30 – те год. проблемът *жената – град* е разработен от учени – маристи

върху материал от библейската поезия и есхатология (Израил Франк – Каменеcki, Олга Фрайденберг), но школата бързо е ликвидирана, така, както е и скоропостижно създадена от най – високо място. Авторката последователно разглежда специфичните доминанти на Прага, акцентувайки, естествено, върху техните литературни превращения. А това са както кръчмите и кафенетата, така и идеологизираните и конфесионално маркирани места, накрая, в отделна глава са представени гробищата(на последния мрачен пражки концепт У. Еко е посветил своя може би най – отегчителен и пропит с антисемитизъм роман). Кафенетата *Славия*, *Унион*, *Лувър*, кръчмите *При Златния тигър*, *При чашата* са градивна опозиция на високото, религиозно строителство: *Славия* допълва *Св.Вит*, храм, исторически и идеен център на Прага, който авторката, след ред писатели и изкуствоведи, описва с пристрастие; би могла да бъде използвана и забележителната книга на Жорж Дюби *Времето на катедралите* (1976, бълг.превод 2004). Катедралите са висша духовна локация, но специфично полусакрално място се оказват и кръчмите и кафенетата, бирата и кафето заместват църковния елей, оживените разговори – проповедите на клира, песните – несекващия католически хорал. Четейки труда на Георгиева, българистът би си припомнил *Ганковото кафе* на Вазов, отбелязвайки, че там превалира политиката, Восточният въпрос, за сметка на изкуството, философията, религията. Ще добавим още едно пражко кафе, достатъчно известно само по себе си, но в случая обгърнато в нашенски колорит и описано от Алеко - *Národní Kavárna*. Там се събират българските студенти, които носят своята родна атмосфера и крайно неясни академични занимания, плетат се доноси, интрижки, ласкателства, превалиращите крилати изрази са: ***удари ли къравото*** и ***има ли келенур***. Това са „латинските сентенции” на Османския изток, почти непреводими на други езици. Пред нас е малък балкано – ориенталски анклав, населен не само с българи, но и с арнаути, турци, сърби, арменци и гърци, вклинен на централноевропейска почва с презумпцията да усвоява с привнесена домашна методология знанието и културата.

Сполука за авторката са обстояните анализи на двата световни романа от началото на ХХ в., с пражки сюжет и интериор, но отдавна првърнали се в световна свръхкласика, *Голем* на Г. Майнрих (1915, с.114 - 125) и *Процесът* на Ф. Кафка (1925). Чешки творби, дело на евреи, пишещи на немски. Възможно ли е да се говори за малък еврейски литературен ренесанс на пражка почва, така, както по същото време (1918 – 1923) в белоруския, всъщност изцяло еврейски град Витебск говорим за *Еврейски ренесанс* в лицето на мировите художници М.Шагал и К.Малевич, на

скулптора О. Цадкин, на ранния М.Бахтин. Ще добавим две вметки за споменатите романи. *Голем* е преведен на български през 1926 от диабололиста Св. Минков, който е и в лична кореспонденция с Майнрик. Изследвачът на *Процесът* ще отбележи явната близост между този роман и *Дяволиада* на един друг, вече киевски евреин, М.А.Булгаков, и двамата майстори на гротеската са ученици и почитатели на Гогол. Изобщо написаното от Георгиева постоянно отправя към други литератури и други топически градски текстове, генериращ образец на подобна пораждаща поетика е, естествено, самата Прага и породените от нея творби. А какво е отношението към реалиите на Прага в *Процесът*, на които се спират както дисертантката, така и други автори? Да вземем Йозеф К., на път за първото отиване в полицията, впрочем, силно повлияно от първото отиване на Разколников в полицейския участък, след убийството на лихварката Альона Ивановна и сестра и' в *Престъпление и наказание*. Дали героят наистина минава през сиромашкия работнически квартал *Жижков*? Да, това сигурно е *Жижков*, но се идентифицира само от бохемистите и краеведите, за масовия читател е един почти средновековно - условен, приказно – фикционално - гротесков район, напълно безразличен към своя възможен прототип. В града и света на Кафка сякаш действат принципите на средновековната фрескова живопис.

Сравнително най – оригинални и четивни са разборите на г – жа Георгиева върху съвременните чешки писатели с пражка ориентация, тук тя на моменти е в стихията си и това изглежда естествено. Особено се открояват наблюденията и' върху творчеството и теоретичните гледища на Даниела Ходрова, също и на Михал Айваз и Яхим Топол, чийто романов хронотоп е определен като *експлозия* (отпратката към културния *взрив* от книгата на Лотман *Култура и взрив* изниква веднага). Ще се яви ли обаче нов, постсоциалистически Майнрик е въпрос на границата на абсурда, и нужен ли е изобщо?

При такава безгранична тема е просто задължително да се появят пропуски или спорни моменти. Така напр. *Московско – Тартуската школа* е основана не в 1964, а през 1962, впрочем с решителното съдействие на...адмирал А.Й.Берг, създател на руския подводен флот; в Школата цари абсолютен либерализъм и равноправие между участниците и Лотман не е неин ръководител (както смятат Роман Якобсон и Тиха Георгиева), а главен редактор на *Трудове по знакови системи*, жалко, че у нас не бе отбелязана 100 годишнината от рождението на този всепризнат семиотически лидер, която бе на 28 февруари 2022 и отмина съвсем

незабелязано. Допуснати са повторения и погрешности и от редакторско – коректорско естество, както и отделни прибързани констатации.

В Заключението (с.165 – 170) са сумирани и обобщени резултатите от дисертацията. Библиографията включва 251 заглавия, в това число на 48 художествени произведения и на 203 научни съчинения. Заглавията са на чешки, словашки, руски, английски и български езици. Като Приложения са поместени 3 карти и 16 различни изображения, литографии, снимки, обхващащи времето от XVII в. до наши дни и придаващи нагледност на приведения вече текст.

Дисертационният труд на ас. Георгиева - Богданова има своите видими достойнства както в конкретното и аналитично разгръщане на избраната тема *Прага като литературен топос*, така и в идеите и предизвикателствата, отправени към учени от други литератури, и съответно – към други градове; идеите са и по - преки, или приглушено - латентни.

Изхождайки от казаното, убедено предлагам на дълбокоуважаемото научно жури да присъди на ас. Тиха Бончева Георгиева – Богданова образователната и научна степен „доктор”.

18 август 2022, Шумен

Проф. дфн Христо Трендафилов